

Փոխուած վարուելակերպեր

ՓՈՒՌՈՒՄԾ ՎԱՐՈՒԵԼԱԿԵՐՊԵՐ ԵՒ ՄՏԱԳԱՐՈՒԹԻՒՆ

Այս Օգնութեան Թերթիկը կը նայի կարգ մը սովորական վարուելակերպի փոփոխութիւններու որոնք կրնան տեղի ունենալ երբ անձ մտագարութիւն ունենայ: Փոփոխութեան պատճառները եւ զանոնք դիմագրաւելու կարգ մը ընդհանուր ուղեցոյցներ:

Մտագարութիւն ունեցող անձի մը մէջ վարուելակերպի փոփոխութիւնները սովորական են: Ասիկա կրնայ հսկայական ճնշում պատճառել ընտանիքներու եւ հոգատարներու համար: Ան յատկապէս կրնայ անհանգստացուցիչ ըլլալ երբ նախապէս ազնիւ եւ սիրալիք մէկը տարօրինակ եւ նախաայարձակ կերպով կը վարուի:

Ի՞նչու վարուելակերպը կը փոխուի

Շատ պատճառներ կան թէ ինչու անձի մը վարուելակերպը կը փոխուի: Մտագարութիւնը արդիւնք է փոփոխութիւններու որոնք տեղի կ'ունենան ուղեղին մէջ եւ կ'ազդեն անձին յիշողութեան, տրամադրութեան եւ վարուելակերպին: Երբեմն վարուելակերպը կապ կ'ունենայ ուղեղին մէջ տեղի ունեցող այս փոփոխութիւններուն հետ: Այլ պարագաներու մէջ, փոփոխութիւններ կրնան տեղի ունենալ անձի շրջապատին, անոնց առողջապահութեան կամ դեղորայքի մեջ որոնք կը վերաբնօրէնեն վարուելակերպը: Թերեւս գործունէութիւն մը, ինչպէս օրինակ լոգանք առնելը, շատ դժուար է: Կամ անձը կրնայ ֆիզիքսապէս լաւ չզգայ: Մտագարութիւնը մարդոց կ'ազդէ տարբեր ձեւերով: Հասկնալ թէ ինչու մէկը յատուկ ձեւով մը կը վարուի կրնայ օգնել ձեզի ինչպէս դիմագրաւելու մասին գաղափարներ տալու:

Ու՞րկէ սկսիլ

Միշտ խորհրդակցեցէք բժիշկին հետ վարուելակերպի փոփոխութիւններու մասին: Ան կրնայ քննել եթէ ֆիզիքսական հիւանդութիւն մը կայ կամ անհանգստութիւն մը, եւ խորհուրդ տալ: Բժիշկը պիտի կարենայ խորհուրդ տալ եթէ ստորակայ հոգեբանական հիւանդութիւն մը գոյութիւն ունի:

Դիմագրաւել

Փոխուած վարուելակերպը դիմագրաւելը կրնայ շատ դժուար ըլլալ, եւ յաճախ փորձի եւ սխալի հարց է: Միշտ յիշեցէք որ վարուելակերպը դիտումնատր չէ: Բարկութիւնն ու նախաայարձակութիւնը յաճախ ուղղուած կ'ըլլան ընտանիքի անդամներուն եւ հոգատարներուն որովհետեւ անոնք ամենամօտիկն են: Վարուելակերպը անձին հակակշիռէն դուրս է եւ անոնք կրնան սոսկալ ատկէ: Անոնք հաւաստիանալու կարիքը ունին, նոյնիսկ եթէ այդպէս չ'երեւիր:

Ի՞նչ փորձել

- Հանդարտ, առանց ճնշումի շրջապատ ուր մտագարութիւն ունեցող անձը կը հետեւի ծանօթ

ամէնօրեայ վարժութեան, կրնայ օգնել անտեսելու կարգ մը դժուար վարուելակերպեր

- Փորձեցէք շրջապատը պահել ծանօթ: Մտագարութիւն ունեցող մարդիկ կրնան խանգարուիլ եթէ իրենք զիրենք գտնեն անծանօթ կացութեան մը մէջ կամ խումբ մը անծանօթ մարդոց մէջ ուր անոնք կ'զգան շուարած եւ անկարող դիմագրաւելու: Ուրիշներու ակնկալութիւնները չկատարելու յուսախաբութիւնը բարարար կրնայ ըլլալ յառաջացնելու վարուելակերպի փոփոխութիւն:
- Եթէ վարուելակերպ մը դժուար կը դառնայ, լաւագոյն է չփորձել որեւէ ձեւի ֆիզիքսական յարաբերութիւն ինչպէս օրինակ ֆիզիքսապէս զսպել, հեռացնել կամ ետեւէն մօտենալ: Աւելի լաւ կրնայ ըլլալ զանոնք առանձին թողուլ մինչեւ որ կազդուրուին, կամ կանչել բարեկամ մը կամ դրացի մը աջակցութեան համար:
- Փորձեցէք անձնական ձեւով չընդունիլ
- Փորձեցէք բարձր ձայն չգործածել
- Պատիժէ խուսափեցէք: Անձը կրնայ չյիշել դէպքը, եւ հետեւաբար չի կրնար սորվիլ անկէ
- Դանդաղ խօսեցէք, հանդարտ եւ քաջալերական ձայնով
- Փորձեցէք չի գրգռուիլ կամ չվիճարանիլ

Նախաայարձակում

Ասիկա կրնայ ըլլալ ֆիզիքսական, օրինակ զարնելով, բառերով ինչպէս օրինակ նախատական լեզու գործածելով: Նախաայարձակ վարուելակերպը սովորաբար բարկութեան, վախի կամ բարկութեան արտայայտութիւն է:

Ի՞նչ փորձել

- Նախաայարձակումը կրնայ բարկութեան արդիւնք ըլլալ դուրը կղպելը կրնայ արգիլել թափառիլը, բայց կրնայ աւելի բարկացնել
- Գործը կամ մարզանքը կրնայ արգիլել կարգ մը ժայթքումներ
- Անձին մօտենալ դանդաղօրէն եւ ամբողջապէս տեսնուելով կրնայ օգնել: Ամփոփ կերպով բացատրեցէք թէ ինչ պիտի պատահի, յստակ արտայայտութիւններ, օրինակ «Ես պիտի օգնեմ քեզի վերարկուդ հանելու»: Ասիկա կրնայ ցրուել յարձակումի ենթարկուելու զգացումը եւ իբրեւ ինքնապաշտպանութիւն յարձակողական դառնալը:

- Ստուգեցեք թե՛ յարձակողական վերաբերմունքը ուզածը ունենալու մասին է: Եթե այդպես է կարիքները փորձել նախատեսելը կրնայ օգնել

Աղիտաբեր հակազդեցութիւններ

Մտագարութիւն ունեցող կարգ մը մարդիկ չափէն աւելի կը հակազդեն չնչին դժուարութեան մը կամ փոքր քննադատութեան: Անոնք կրնան պոռայ կանչել, անհեթեթ զրպարտութիւններ ընել, դիրայոյց դառնալ կամ յամառ, կամ լալ կամ խնդալ անկաշկանդ եւ անպատշաճ կերպով: Այս չափէ դուրս հակազդելու հակումը հիւանդութեան մէկ մասն է եւ կը կոչուի աղիտաբեր հակազդեցութիւն:

Երբեմն աղիտաբեր հակազդեցութիւնը առաջին նշանն է մտագարութեան: Ան կրնայ անցողական երեւոյթ մը ըլլալ, եւ կ'անհետանայ քանի հիւանդութիւնը յառաջանայ, կամ կրնայ տեսել բաւական ժամանակ:

Աղիտաբեր վարուելակերպը կրնայ արդիւնքը ըլլալ՝

- Կացութեան մը համար ծայրայեղ պահանջներու պատճառած ճնշումի
- Միւլ հասկցում ըլլալու պատճառած բարկութեան
- Այլ ստորակայ հիւանդութեան մը

Այս վարուելակերպը կրնայ յայտնուիլ շատ արագօրէն եւ կրնայ ընտանիքն ու հոգատարները վախցնել: Մակայն, փորձել հասկնալ թե՛ ի՞նչ բան կը պատճառէ աղիտաբեր վարուելակերպ կրնայ երբեմն նշանակել որ անկէ կարելի է խոյս տալ: Օրագիր մը պահելը կրնայ ստուգել պարագաները որո՞ւ տակ անոնք կը պատահին: Եթէ այս կարելի չէ, կրնաք միջոցներ գտնել վարուելակերպը արագօրէն հակակշռելու եւ ազդեցիկօրէն օգտագործելով նախապէս գրուած ուղեցոյցներէն մտնալ:

Մթերել

Մտագարութիւն ունեցող անձերը յաճախ բան մը փնտռելու մէջ կ'ըլլան կարծելով որ կորսնցուցած են զայն, եւ բաներ կը մթերեն պահելու համար:

Մթերելու վարուելակերպի պատճառը կրնայ ըլլալ՝

- Մեկուսացում: Երբ մտագարութիւն ունեցող անձ մը առանձին մնայ կամ արհամարհուած զգայ, կրնայ ամբողջութեամբ ինքզինքին վրայ կեդրոնանալ: Մթերելու անհրաժեշտութիւնը սովորական պատասխան մըն է
- Անցեալի յիշատակներ: Ներկայի դէպքերը կրնան անցեալի յիշուի արթնցնել, ինչպէս օրինակ բնակիլ քոյրերու եւ եղբայրներու հետ որոնք իրենց բաները կ'առնէին, կամ ապրիլ անգործութեան կամ պատերազմի շրջանին երիտասարդ ընտանիքի մը հոգով
- Կորուստ: Մտագարութիւն ունեցող մարդիկ շարունակաբար կը կորսնցնեն իրենց կեանքէն մասեր: Բարեկամներ, ընտանիք, կեանքի մէջ իմաստալից դեր մը, եկամտ մը եւ վստահելի յիշողութիւն մը կորսնցնելը կրնայ աւելցնել անձին մթերելու կարիքը
- Վախ: Գողցուելու վախը եւս այլ սովորական փորձառութիւն մըն է: Անձը կրնայ պահել արժէքաւոր բան մը, մոռնալ թէ ուր պահուած է, եւ ապա մեղադրել ուրիշ մը գողնալու յանցանքով

Ի՞նչ փորձել

- Սորվեցեք անձին սովորական պահելու տեղերը եւ նախ այդտեղ փնտրեցեք կորսուած առարկաները
- Դարակ մը լեցուն մանր մունրբաներ տրամադրեցեք իրեն շտկելու համար, քանի որ ասիկա կրնայ գոհացնել զբաղուած ըլլալու կարիքը
- Վստահ եղեք որ անձը կրնայ իր ճամբան գտնալ, քանի որ շրջապատը ճանչնալու անկարողութիւնը կրնայ աւելցնել մթերելու խնդիրը

Կրկնումի վարուելակերպ

Մտագարութիւն ունեցող մարդիկ կրնան ըսել կամ խնդրել բաներ կրկին ու կրկին անգամ: Անոնք նաեւ կրնան կառչած դառնալ եւ ձեր շուքը ըլլալ, նոյնիսկ ձեզի հետեւելով արտաքնոց: Այս վարուելակերպերը կրնան շատ անհանգստացնել ձեզ եւ գրգռել:

Ի՞նչ փորձել

- Եթէ բացատրութիւն մը չ'օգնէ, միտքը զբաղեցնելը երբեմն կ'օգնէ: Քալելու երթալ, ուտելիք կամ նախասիրած մէկ գործունէութիւն կրնայ օգնել
- Արտայայտուած զգացումը ընդունիլը կրնայ օգնել: Օրինակի համար «Ես այսօր ի՞նչ կ'ընեմ» կրնայ նշանակել որ անձը կորսուած կ'զգայ եւ անորոշ: Այս զգացումին պատասխան մը կրնայ օգնել
- Մի՛ յիշեցնեք անձին որ հարցումը արդէն հարցուցած է
- Շարժումներու կրկնութիւնը կարելի է նուազեցնել անձին ձեռքով ընելիք ուրիշ բան մը տալով, օրինակ կակուղ գնդակ մը սեղմելու համար կամ հագուստներ ծալլելու համար

Հիմնուած՝ *Understanding and dealing with challenging behaviour*, Alzheimer Scotland – Action on Dementia

Ո՞վ կրնայ օգնել

Խորհրդակցեցեք բժիշկին հետ վարուելակերպի փոփոխութիւններու վերաբերեալ ձեր մտահոգութիւններուն եւ անոնց ձեր վրայ ունեցած ազդեցութեան մասին:

Ազգային Մտագարութեան Վարուելակերպի Խորհրդատու Սպասարկութիւնը (NDBAS) ազգային հեռաձայնային սպասարկութիւն մըն է ընտանիքներու, հոգատարներու եւ փոխ հոգատարներու համար որոնք մտահոգուած են մտագարութիւն ունեցող անձերու վարուելակերպով: Սպասարկութիւնը կը հայթայթէ գաղտնապահ, հասկնալի խորհրդատուութիւն օրական 24 ժամ, շաբաթը 7 օր: Հեռաձայնեցեք **1300 366 448**.

Յաւելեալ Տեղեկութիւն

Alzheimer's Australia կ'առաջարկէ աջակցութիւն, տեղեկութիւն, դաստիարակութիւն եւ խորհրդատուութիւն: Հեռաձայնեցեք National Dementia Helpline **1800 100 500** թիւին:

Յաւելեալ տեղեկութեան համար եւ այլ Օգնութեան Թերթիկներ տեսնելու համար այցելեցեք մեր համացանցի էջը՝ www.alzheimers.org.au